

ЎҚУВЧИЛАРНИ КРЕАТИВ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШНИНГ ТАЖРИБА – СИНОВ ИШЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Мадина Азамат қизи Туракулова

Жиззах давлат педагогика университети ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид тажриба – синов ишларини ташкил этиш методикаси баён қилинган.

Мақоладан педагогик тадқиқотлар бўйича тажриба – синов ишларини ташкил этиш билан шуғулланувчилар фойдаланиш мумкин.

Калит сўзлар: ўқувчилар; креатив фикрлаш; тажриба – синов ишлари; мақсади; предмети; вазифалари; ижодкор ўқувчи; изланувчи; яратувчиликка интилувчи; бефарқ ўқувчи.

АННОТАЦИЯ

В данной статье излагается методика организации экспериментальной работы по обучению творческого мышления учеников.

Статья может быть использована теми, кто занимается организацией экспериментальной работы по педагогическим исследованиям.

Ключевые слова: ученики; креативное мышление; экспериментальная работа; цель; предметы; функции; творческий ученик; искатель; стремление к изобретательству; равнодушный ученик.

ABSTRACT

This article describes the methodology for organizing experimental work to teach creative thinking to students.

The article can be used by those who are organizing experimental work on pedagogical research.

Keywords: students; creative thinking; experimental work; purpose; subjects; functions; creative student; seeker; striving for invention; indifferent student.

Кириш

Маълумки, ҳар қандай тадқиқот ишида эришилган натижаларни миқдорий жиҳатдан ҳам аниқлаш ва баҳолашга тўғри келади. Бу муайян бир муаммо (масала) ечимини турли йўллар (усуллар, технологиялар ва ҳ.к.) билан ҳал қилишдаги фаолиятни

баҳолашда ўта муҳим босқич. Шунинг учун ҳам қаралаётган муаммони ҳал қилишда унинг мақсади ва ишчи фарази доимо эътиборда бўлиши лозим, яъни ушбу жараёнда белгиланган (ўрганиладиган) кўрсаткичларнинг табиати тадқиқот мазмунига мос келиши танланган услубга эквивалент услуб борлиги ва у мавжуд услублар ичида режалаштирилган тадқиқотга энг муқобил эканлиги аниқланмоғи лозим. Бундай жараёнлар эса махсус ишлаб чиқилладиган мезонлар орқали амалга оширилади. Бунинг учун энг аввало натижалар миқдорий жиҳатдан баҳоланиб олинади ва улар натижаларни таҳлил қилишга яроқли бўлиши керак бўлади.

Асосий қисм

Мазкур мақолада ҳам айнан ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид тажриба – синов ишлари (ТСИ)ни ташкил этиш методикаси қаралади.

Демак, педагогик тадқиқотларни олиб боришда ҳам уларнинг илмий – назарий асослари билан эришилган натижаларнинг амалий аҳамияти ҳам эътиборга олинishi керак бўлар экан. Тадқиқотнинг амалий аҳамиятини асослаш эса илмий – назарий ишланмаларнинг нечоғлик амалиётга фойдаси тегишлилиги ТСИ билан аниқланади.

Шунинг учун олиб бориладиган ТСИнинг мақсади, вазифалари ва предметини асослаб олишга тўғри келади.

Тадқиқотимизнинг ушбу қисмида айнан ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатиш муаммосини ҳал қилиш бўйича қилинган илмий – назарий ишланмаларнинг амалиётда нечоғлик ўрин топганлигини асослашга ҳаракат қиламиз. Шу мақсадда ТСИнинг мақсади, вазифалари ва предметини аниқлаб оламиз.

ТСИ мақсади: белгиланган (режалаштирилган) амалий фаолият нуқтаи назаридан ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатиш модели, методикаси ва технологиялари натижаларини таҳлил қилиш, илмий ишланмалар кўрсаткичларини баҳолаш ва уларни амалиётда жорий этишга қулай ҳолга келтириш.

ТСИ вазифалари:

- ТСИни ташкил этиш учун бошланғич таълим босқичидаги синфлар ва таълим бериладиган фанни белгилаб олиш;
- ТСИда қатнашадиган ўқитувчи ва ўқувчилар сонини аниқлаш;
- ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатиш жараёнига оид назорат ва тажриба синфларини аниқлаш;
- ТСИнинг босқичларини асослаб олиш;
- ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишнинг илмий – методик ва дидактик асосларини тайёрлаб олишга оид тадбирлар режасини ва ишчи дастурларни яратиш;

- ТСИнинг ҳар бир босқичи якунларини таҳлил этиб бориш ва зарур бўлганда тадқиқот жараёнининг айрим босқичларига керакли ўзгаришларни киритиш;
- ТСИнинг ҳар бир босқичи бўйича мониторингни ҳисобга олиб бориш;
- олиб борилган тадқиқот натижалари асосида ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишда оид усулбий тавсияларни тайёрлаш.

ТСИнинг предмети. Бунда асосан қуйидагиларга эътибор берилади: ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид таълимий – маънавий муҳитнинг мавжудлиги ва ундаги таълим берувчи ҳамда таълим олувчининг ўзаро фаол мулоқотига шароит яратилганлиги; ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид таълим жараёнининг стратегиясининг илмий – методик жиҳатдан асосланганлиги; ўқувчиларни креатив фикрлашга оид ўқувчиларни креатив фикрлашга оид ўқув материалларининг ўқувчиларнинг тафаккур камровига мослиги илмий – методик жиҳатдан асосланганлиги; таълим берувчининг педагогик жараёнларда мураккаб ҳолатлар рўй берганда креатив педагогик ёндашувни қўллаш олиш имкониятларининг мавжудлиги; ўқитувчининг ўқувчилардаги шаклланган янги фикр ва янги ғояларни ҳисобга ола олиш қобилияти ва бундай ҳолатларда ўқитувчининг янги фикр ёки янги ғоя эгасига қувонч ҳиссини бахшида қила олиш қобилияти ва шу қабилар.

Ўқувчиларни креатив фикрлашга тайёрлашга оид белгиланган мақсад, вазифалар ва стратегияларга асосланиб ТСИ олиб борилди. Бунинг учун қуйидаги кетма – кетликдаги ташкилий – педагогик ишлар амалга оширилди:

- ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид босқичлар белгилаб олинди (даъват, англаш, мулоҳаза ва оптимал қарор қабул қилиш);
- ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишнинг ҳар бир босқичига мос даражаларини (ўрнини, салмоғини) аниқлашга оид анкета сўровларини тайёрлаб олинди;
- ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга мос синф, фан ва мавзулар аниқланиб олинди ва бу бўйича олиб бориладиган интерфаол машғулотларни олиб боришга оид йўриқнома ва кўрсатмалар тайёрланди;
- ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишнинг дидактик асосларидан амалиётда фойдаланишга илмий – методик таъминот ишлаб чиқилди;
- ТСИ якунида ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид тавсиялар тизими тайёрланди.

Тадқиқот методологияси

Бу белгиланган ташкилий – педагогик тадбирларни амалга оширишда ўқувчиларда манбаларни ўрганишга оид креатив ёндашув қилиш кўникмаларини шакллантиришга

ҳаракат қилинди ва бунда мазкур тадқиқот иши бўйича ишлаб чиқилган ташкилий – тизилмавий модель, МММ методикаси ва ННН технологиялари имкониятларидан тўлиқ фойдаланишга эришилди.

ТСИнинг натижалари бўйича ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишни баҳолашга куйидагидек мезон тайёрлаб олинди:

- **креатив ривожланган ижодкор ўқувчи (ИЎ).** Бунга тўртала босқич бўйича энг юқори балл тўплаган ўқувчи киради;
- **тадқиқотчи – изланувчи ўқувчи (ТЎ).** Бунга тўртала босқичи бўйича “яъло” ва “яхши” баҳоларни қўлга киритган ўқувчи киради;
- **яратувчиликка интилувчи ўқувчи (ЯЎ).** Бунга тўртала босқич бўйича ҳам ижобий баҳога лойиқ ўқувчи киради;
- **янгиликка бефарқ ўқувчи (БЎ).** Бунга салбий ва ижобий баҳога (аралаш баҳога) лойиқ ўқувчи киради.

Дастлаб ТСИни олиб боришнинг объектини танлаб олинди. Бунинг учун умумий ўрта таълимнинг илмий – таҳник базаси ва унинг ўқув – методик таъминотида алоҳида эътибор бердик. Уларни ўрганиб чиқиб Жиззах шаҳри 19 – сонли ўрта умумтаълим мактабидаги бошланғич таълим жараёнини ТСИ объекти сифатида белгилаб олдик.

ТСИнинг самарадорлиги тўғрисида аниқ маълумотларни қўлга киритиш мақсадида ўқувчилар таркибиди (синфларни) шартли равишда икки гуруҳга, яъни тажриба ва назорат гуруҳларга ажратиб олдик.

Ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид билим ва кўникмаларни шакллантириш мақсадида бошланғич таълимга бўйича битта мавзу танлаб (белгилаб) олинди ва унга мос интерфаол ўқув машғулларини ташкил этишга МММ номли методика ва ННН номли технология ишлаб чиқилиб, улар бўйича бошланғич таълимга оид фанларни ўқитишда кенг фойдаланилди.

ТСИни ташкил этиш жараёнида белгиланган ўқувчилар эътиборига ҳавола қилинган анкета саволлари ҳар иккала гуруҳ (синф) аъзоларига тақдим этилди.

ТСИни олиб бориш жараёнида унинг самарали кечишини таъминловчи вариантларни аниқлашга ҳаракат қилдик. Қуйилган муаммони таҳлили ва ушбу соҳадаги кузатишларга асосланиб ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишга оид МММ методикаси ва ННН технологиясини лойиҳалаштириб чиқилди ва улар ТСИни самарали кечишига, шунингдек, режалаштирган натижага эришишга кенг имкониятлар яратди. Булар бошланғич синф ўқувчилари билан олиб борилган машғулларда сезилди. Айниқса, математика дарсларида қизиқарли масала ва мисоллар ечишда, мулоҳазали масалаларни ечишда,

Ўзаро кетма – кет келган кўшилувчилар йиғиндиларини топиш ва шу каби йўналишлардаги дарс машғулотларида ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишда самарали кечди. Улар бўйича якуний дарс машғулотларини олиб боришда улар билан қуйидаги кетма – кетликдаги саволлар бўйича суҳбатлар олиб борилди ва уларга мос жавоблар ҳам олинди. Қуйида улр тўғрисидаги натижаларни келтириб ўтамыз:

- ижодкор бўлиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **92,0 фоизни** ташкил этди;
- изланувчан бўлиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **92,0 фоизни** такил этди;
- яратувчи бўлиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **84,0 фоизни** ташкил этди;
- синчиков бўлиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **64,0 фоизни** ташкил этди;
- тадқиқотчи бўлиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **56,0 фоизни** ташкил этди;
- ўқимишли одам кўп нарсани биладими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **80,0 фоизни** ташкил этди;
- ўқитишда баҳс ўтказиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **86,0 фоизни** ташкил этди;
- саводли бўлиш яхшими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **92,0 фоизни** ташкил этди;
- фанни ўрганишингизда ўқитувчингизнинг фойдаси тегадими? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **96,0 фоизни** ташкил этди;
- устоз отангдек улуғ – деган мақол тўғрими? – деган саволга “Ҳа”, деб берганлар **88,0 фоизни** ташкил этди;
- ўқиш ва ёзиш ҳаммага керакми? – деган саволга “Ҳа”, деб жавоб берганлар **92,0 фоизни** ташкил этди.

Хулоса

Тадқиқотимиз натижалари ўқувчиларни креатив фикрлашга ўргатишнинг илмий – методик таъминотини амалиётга жорий этиш борасидаги кўникмаларини шакллантиришда янада самарадорликка эришишга оид дарсларда ўқувчиларни интеллектуал салоҳиятли қилиб тайёрлаш бўйича таълим беришнинг оптимал вариантларини қўлга киритиш имкониятини кафолатлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Рахматова Ф. А., Тўрақулова Н. Х., Тўрақулова М. А. Математика фанидан ўқиш китоби. Ўқув – методик қўлланма. – Т.: I N NOVATSIYA – ZIYO, 2020, 390 б.
2. Тўрақулова М. А. Математика дарсларида бошланғич синф ўқувчиларининг маънавий дунёқарашини кенгайтириш // Бошланғич таълимнинг долзарб муаммолари: муаммо ва ечимлар: Республика илмий – амалий анжуман материаллари. – Жиззах, 2019. – Б. 275 – 277.
3. Тўрақулова М. А., Холбўтаева В. О. Ўқувчиларни таҳлилий фикрлашга ўргатиш // Компетенциявий ёндашувли таълим тизимини ташкил этиш шакллари: Халқаро илмий – амалий конференция материаллари. – Жиззах, 2021. – Б. 241 – 243.
4. Тўрақулова М. А. Интеллектуаллаштириш воситалари – инновацион таълим жараёнининг дидактик асоси сифатида // Замонавий тадқиқотлар, инновациялар, техника ва технологияларнинг долзарб муаммолари ва ривожланиш тенденциялари: илмий – техник анжуман материаллари. – Жиззах, 2019. – Б. 341 – 343.
5. Тўрақулова М. А. Математика ҳаётий эҳтиёж фани // “Фан, таълим ва амалиёт” мажмуасининг долзарб муаммолари. – Т., 2019. – Б. 213 – 217.